

folklor/edebiyat

halkbilim • iletişim • antropoloji • müzikoloji • tarih • edebiyat

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN 1300-7491

CİLT: IX SAYI: XXXIII 2003/1

Sahibi: UEM

ULUSLARARASI Eğitim-Öğretim, Basın-Yayın

Genel Yayın Yönetmeni : Metin Turan

Sorumlu Yazışleri Müdürü : Dr. Faruk Güçlü

Akademik Danışma ve Hakem Kurulu

- Prof. Dr. İlhan Başgöz (100. Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Özdemir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Taner Timur (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhan Bali (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fuat Bozkurt (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan Tomanbay (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin Karadağ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Haşim Karpuz (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ensar Aslan (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Öztürk (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuran Elmacı (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman Öztürk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülsün Parlar (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ata Atun (Yakın Doğu Üniversitesi)
Doç. Dr. Asker Kartarı (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Erman Artun (Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhtar Kutlu (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Özkul Çobanoğlu (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Esmâ Şimşek (Fırat Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Muhsine Helimoğlu Yavuz (Mimar Sinan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalcı (Trakya Üniversitesi)
Dr. Şükrü Günbulut

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Hatay Sokak 9/19, 06410 Kızılay-Ankara Tel: (312) 425 39 20 Fax: (312) 417 57 23

E-mail: folklorededebiyat@superonline.com

Abone Koşulları

Yurtiçi Yıllık (Postalama ücreti dahil): 60.000.000.-TL
(Öğrenci ve öğretim üyelerine %50 indirimlidir.)

Avrupa İçin Sayısı: 25 EURO Yıllık Abone Bedeli: 100 EURO

Amerika İçin Sayısı: 25 \$ Yıllık Abone Bedeli: 100 \$

Abone bedelinin Metin Turan adına 104233 numaralı posta çeki hesabına ya da Halk Bankası Meşrutiyet Şubesi'ndeki 15528 numaralı hesaba yatırılarak, dekontun adresimize gönderilmesi gereklidir. (Abonelerimiz yıl içindeki fiyat artışlarından etkilenmezler.)

Folklor/Edebiyat'ta yayımlanan yazılar
MLA Folklore Bibliyography içinde kaydedilmektedir.

Basım Yeri: Başkent Matbaası, Ankara

BEKTÂŞİLİKTE DÂR KAVRAMI VE HALLÂC-I MANSÛR ETKİSİ

Hüseyin Özcan*

Türk halk kültürü ve sosyal hayatı içinde Bektâşilik anlayışının önemli bir yeri vardır. Başlangıcı İslam öncesi Türk inançlarına kadar götürülebilen bu anlayış zamanla gelişerek ve yaygınlaşarak Türk toplumunda kitleleri arkasından sürükleyen tasavvufî bir akım haline gelmiş zengin Türk sosyal hayatı ve tasavvufî inanç mozayigi içerisinde önemli bir yer elde ederek Osmanlı zamanında en büyük Türk tarikatı olmuştur.

Tasavvufta suffilerin uymak zorunda olduğu bir takım kurallar vardır. Bu kurallar her tarikat için farklı ve kendine özgüdür. Bu tür kurallara genel olarak tasavvuf istilahında "âdâb-ı tarikat, erkân, erkânâme, âdâb ve erkân, âdâb-ı sufîyye, mi'yar, mi'yar-ı tarikat, tarikatnâme" vb. gibi isimler verilir. Şiir ve diğer edebî türleri kendi inanç ve düşüncelerini aktarmak için vasıta yapan mutasavvıf şairler kendi tarikatına ait istilahları şiirlerinde sıkça kullanmışlardır. Tarikat mensuplarının edebî eserlerini doğru anlayabilmek için âdâb ve erkânâna ait kavram ve kuralların bilinmesi gereklidir.

Bu çalışmada Bektâşilikte kendine özgü bir anlamı olan *dâr* kavramını açarak bu kavramın ve telmih ettiği Hallâc-ı Mansûr'un Bektâşî şairleri üzerinde etkisini, şiirlerde bu kavram ve kişinin nasıl kullanıldığını örneklerle göstermeye çalışacağız.

Dâr, Farsça ağaç anlamındadır. Terim olarak Hallâc-ı Mansûr'un asıldığı direk anlamında dârağacını temsilen kullanılır. Tasavvufta, Bektâşilik istilahları arasında geçer. Muhibbin can feda etmek üzere meydana ikrar verdiği yerin adıdır. Meydanın tam orta yerine *dâr* denir. Biat ve tarikat telkini gibi merasimler burada icra olunur.¹

Tarikata giren kişi, okunan tercemandan sonra ayn-ı cemde bulunanların razılığıyla kabul edilir. Bey'atini tazeleyen can da gene *dâr*'da okuduğu tercemandan ve kardeşlerinin razılığından sonra babaya gidip arakiyyesini² yahut tacını teslim eder ve tekbirletir.³

Dâr kavramı tasavvufta bazı tamlamalarda kullanılır. *Dâru'l-bekâ*: ebediyet yurdu, âhîret, ruhânîler âlemi, bekâbillah makâmı, bekâ mülkü. *Dâru'l-mesnevî*: Mesnevîhâne, mesnevî okunan yer. *Dâr-ı fenâ*: Sonlu ve geçici yurt, bu dünya. *Dâru'l-gurur*: Yalancı aldatıcı âlem, kalleş felek, bu dünya. *Dâreyn*: dü cihân: İki âlem, dünya-âhîret. *Dâr*: Ağaç, sırık (darağacı: idam sehpa). Tasavvufta fenâ makamı, canı feda etme sözünün verildiği

* Dr.Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi

1 Ethem CEBECİOĞLU:Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara 1997,s.206.

2 Başa giyilen dövme yün keçeden yapılan beyaz yahut kahverengi başlık.

3 Abdülhakî GÖLPINARLI:Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977, s.83.

meydan. Bektâşilikte bu meydana gelen bir derviş için okunan şu ifadeye *tercemân-ı dâr* denir: "Allah, Allah! Elim erde, özüm dârda, yüzüm yerde, erenlerin *Dâr-ı Mansûr*'unda, Muhammed Ali divanında, Hakk'ın huzurunda canım kurban, tenim terceman,fakirin elimden dilimden incinmiş can karındaş var ise dile gelsin, Allah eyvallah hû dost!"⁴

Bektâşilikte *dâr* ile ilgili bir takım terimler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: "Tarîkâtla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odasının orta yerine *dâr-ı Mansûr* denir. Üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesinde suç işleyen hatalı görülen tarîkât üyesini meydan ya da meydan odasına çağırarak sorgulamak, yargılamak ve gerekirse ceza verme işine *dâra çekmek* denir. Cemaatin ve dedenin önünde canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek ayaklar mühürlenmiş kollar göğüste çapraz, baş öne eğik şekilde durmaya *dâra durmak* denir. Hakk'a yürüyen muhib, derviş, baba ya da dedebaba için, göçüşünün yedinci ya da kırkıncı günü yapılan törene *Dârdan indirme erkânı* denir. Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen Fazlullahî Hurûfî gibi yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma *Dâr-ı Fazlî* olarak ifade edilir. Ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen İmam Hüseyin gibi yol uğruna canını vermeye hazır olma *Dâr-ı Hüseyin* şeklinde ifade edilir. *Dâr-ı Mansûr* ifadesi aynı zamanda Hallâc-ı Mansûr gibi yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma demektir. *Dâr-ı Nesîmî* söyleyişle de Nesîmî gibi yol uğruna gerekirse derisinin yüzülmesini göze almadır. Bu anlayış diz üstü duruşuyla temsil edilir.⁵ *Dâr'ul-Emen*; sığınılacak yer, emniyet yurdu anlamındadır. Bektâşilikte tarikata gireceklerin ikrar verdikleri yerdir. Tarikat mensuplarından birisi suç işlese yine burada itiraf ederdi. Bazen suçluların yahut başkasının şerrinden korkanların ibadethane yahut rütbeli kişilerin evine dairesine sığındıkları da olurdu. O zaman böyle yerler için de *dâr'ul-eman* tabiri kullanılırdı.⁶

Bektâşilerin âdâb ve erkân kitaplarından olan İmam Cafer Sadık *Buyruk*'unda dört çeşit dâr olduğu ve bunların *dâr-ı Mansûr*, *dâr-ı Fazlî*, *dâr-ı Nesîmî* ve *dâr-ı Fatîma* olduğu belirtilmiş ve bu dârlar şu şekilde açıklanmıştır:

"Evvel *dâr-ı Mansûr*; dâra asılır gibi doğru pîr nazarına durup elini sallandırıp berdâr olmaktadır. *Dâr-ı Fazlî*; aşk ola, dedikte secdeye varmaktır. Zira Hazreti Fazlî'yi yüzü üstüne bıçağa bıraktılar. Fazlî gibi hançer ciğerimde demektir. Doğrulup oturduğu vakit *dâr-ı Nesîmî* olur. Nesîmî gibi postum yüzdürdüm demektir. Bir sûfi sıdk ile dâra dursa bu dört dârın pîri ol mü'mine şefa'at eder. *Dâr-ı Fatîma*; ayağının birbirinin üstüne koymak. İmam Hüseyin'den kaldı. Bir gün İmam Hasan ile Hüseyin dururken Sultan-ı enbiyâ hazretleri bir su istedi. İmam Hüseyin çabuk idi. Davranınca sol ayağının mübarek parmağı taşa vurup kanadı. Efendimize su verince haya ettiğinden dolayı sağ ayağını sol ayağının üstüne koydu. İmdi bir mü'min yılbaşı gelip de pîr nazarına geçtiği zaman pîr olan *aşk ola* diye. Talip *Fazlî dârına* ine. Pîr diye ki: "Ey talip cesedine can verdi. Kalbine iman verdi. Söylenmeye dil verdi. Tutmağa el verdi. Ne gördün ne işittin .Aldığın var ise ver. Ağlattığın var ise güldür. Döktüğün var ise doldur. Yıktığın var ise kaldır" diye. Eğer ol talipte kul hakkı yok ise Hakk'ın emrinden farzından peygamberin sünnetinden Hazreti Ali tarikatından sual ede. Ol talib saklamayıp günahını ele vere. Pîr dahî ol talibin günahını her ne ile temiz olursa meşayihin kavlince göre. Eğer talip günahını saklarsa tarikat-ı Aliye kizbetmiş olur. Yol haini, iman uğrusu olur. Tarikat ona helal olmaz..."⁷

4 Süleyman ULUDAĞ: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1995,s.134-135.

5 Esat KORKMAZ: a.g.e.,88.

6 İskender PALA: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1995,s.132.

7 Adil Ali ATALAY: İmam Cafer Sadık Buyruğu, İstanbul 1996,s.71-72.

Dârda okunan bu tür dualara *dâr gülbengi* ya da *dâr tercemanı* denilmektedir. Bu duaların muhtevası tarikat mensuplarının tarikata bağlılığını teyit eden ve onlara yapılan nasihat ve telkinlerden oluşur:

Dâr Gülbengi

Allah, Allah, Allah...Geldiğiniz yoldan durduğunuz dârdan çağırdığımız pirden şefaât gösteresiniz, göresiniz. Cenab-ı Hak Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan ikrarınızda ber karar eyle. Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan, Allah'a kul, Muhammed'e ümmete, Ali'ye talip eyleye. Bu yoldan bu dârdan bu pirden ayırmaya. Ceddî cemâlîm yaramaza uğursuza pîrsizye duş getirmeye. Şeytanın şerrinden, gafil gadâdan görünmez beladan koruya. Cenab-ı Hak hayırlı evlad, hayırlı devlet gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket nasip eyleye. Dârınız niyazınız kabul ola. Gerçeğin demine hû.

Bir başka Dâr gülbengi şu şekildedir: Bismî Şah. Hamdulillah kim men oldum bende-i has Huda. Can-ı dilden aşk ile hem çeker âl-i abâ. Râh-ı zulmetten çıkıp doğru yola bastım kadem. Hâb-ı gafletten uyandım can gözüm kıldım küşâ. On iki imam ben-desiyem, men gürûh-ı nâciyem. Yetmişiki fırkadan oldum beri, dahi cûda. Mezhebim hak Ca'ferîdir gayirlerden el yudum. Pirim üstadım Hacı Bektaş, Kutbu'l-Evliyâ. Hak deyip bel bağladım, ikrar verip erenlere. Mürşidim oldu Muhammed, rehberimdir Murtaza. Ber cemâlî Muhammed, Kemal-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin Ali râ bülende salavat. Erenlerden haklı hayırlı hizmet, şey'en lillah, Allah, eyvallah.⁸ *Bektâşî Tarikatına ait Adab Erkân ve Ayinler Mecmuası*'nda yer alan Tercüman-ı Dâr-ı Mansûr şu şekildedir:

Ağrıtmış acınmış kardeş var ise meydan-ı muhabbetde yüzüm yerde özüm dârda erenlerin dâr-ı Mansûr'unda er Hak divanında meydan erenlerde benim hakkı olan olan kardeş kandığı yerden hakkını talep etsün. Tarikata boyun germek hatadır. Erenler men-zili teslim-i rızadır. Olduysa dilimden ya elimden her ne geldiye dilim yahut elim kesmek revadır, eyvallah⁹

Bektâşî şiirlerinde *dâr* kavramı sıkça kullanılmıştır. Tasavvufta sufinin ilerlemesine engel olan günahlarıdır. Bektâşî sufi *dârda* bir anlamda günahlarının muhasebesini yapar. Tarikata ve tarikat ulularına bağlılığını yeniler. Bektâşî tarikatının pîri olan Hacı Bektaş Veli'den de manevi ilerleme için yardım istenir¹⁰:

Gece gündüz hayalinle dönerim
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahımdan bezerim
Özüm dâra çektim gör Hacı Bektaş

Kul Himmet¹¹

Benzer bir söyleyişte Şâhî, vecd içersinde tarikata bağlılığını ifade eder:

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Ali'ye ikrâr vermişim
"Sekahüm" hamrini anda görmüşüm
İçip kana kana mestâne geldim

Şâhî¹²

8 Mehmet KIZILGÖZ: *Gülbenk Alevilikte Dua*, Ankara 1997, s. 35.

9 Halvetî, Sırrı, Rifâî A. Bedreddin: *Bektâşî Tarikatına Ait Usul Adab ve Ayinler Mecmuası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Varak 18b-19a.

10 Hüseyin ÖZCAN: *Bektâşî Adâb ve Erkânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL), Ankara 2001, s.78.

11 Turgut KOCA: *Bektâşî Nefesleri ve Şairleri*, İstanbul 1984, s.185.

12 Ali YILDIRIM: *Alevî Bektâşî Deyişleri*, Ankara 1995, s.265.

Derviş Mehmed gerçek dârin özde çekilen dâr olduğunu vurgular:

Ey gönül sıtk ile çağır Bâr'ye
Mümin olan Hak katara düzüle
Gerçek âşık özde çeker dâriya
Yürek büryan olup ciğer ezile

Derviş Mehmed¹³

Dâr mürşit huzurunda ve onun yönetiminde yapılır. Sufiye yol gösteren mürşittir. Ona manevi yolculuğunda karşılaştığı sıkıntıları halletmede rehberlik eder:

Varub bir kâmilin dârına durmak
Sual edüb cümle müşkilin sormak
Arşın eteğinde var idi ırmak
Daim akub çağlar seli nerdolur

Kasım Dede¹⁴

Yüz bin matah gelir satılmak için
Dükkanlar kurulmuş şara vardın mı
Müşteri var anda arttırmak için
Mürşid huzuruna dâra vardın mı

Virdî Derviş¹⁵

Bektâşîye tarikat yolunda başta Hazreti Ali (şâh-ı merdan=yiğitlerin şahi) olmak üzere manevi yardım (himmet) ederler. Dâr bir anlamda Hakk'ın divânıdır, kutsal bir meclistir:

Hak divâna duran iner mi dârdan
Cehdeyle cesedin kurtaran nardan
Ona kılavuzdur ol Şâh-ı merdân
Şahın didârinı gören eyvallah

Âşıkî¹⁶

Yaygın olan bir benzetme de Bektâşîlerin kendini bir aşk kahramanı ve şehidi olan Hallâc-ı Mansûr'a benzetmeleridir. Hallâc-ı Mansûr M.857 yılında İran'da doğmuş, bir çok ilim tahsil ettikten sonra riyazete çekilmiş *ene'l-Hak* dediği için idamına hükmedilerek M.922 yılında idam edilmiş, rivayetlere göre elleri kesilmiş, başı uçurularak, bedeni yakılmış ve külleri Dicle'ye savrulmuştur.

Hallâc-ı Mansûr hayatı ve fikirleriyle bir çok insanı tesiri altında bırakmıştır. O tasavvuf erbabı şahsında en büyük ilâhî aşk kurbanı olarak görülmüştür. *Dâr*, *Berdâr*, *Ene'l-Hak* terimleriyle telmihlerde ve benzetmelerde bulunulmuştur. Bu durum bilhassa Anadolu Türk edebiyatında sıkça görülmektedir. Bektâşî şiirlerinde de Hallâc-ı Mansûr, asırlarca bu anlayışla zamanımıza kadar yüceltmeye devam etmiştir. Türk Edebiyatında Hallâc-ı Mansûr'un başından geçenleri anlatan "Mansûrnâme" adlı manzum menâkıpnâmeler yazılmıştır.¹⁷

Mansûrnâme, Hallâc-ı Mansûr'un hayatını ve kerametlerini işleyen mesnevi nazım

13 İsmail ÖZMEN: Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi, Ankara 1995, C.3, s.414.

14 İsmail ÖZMEN: a.g.e., C.3, s.279.

15 İsmail ÖZMEN: a.g.e., C.3, s.401.

16 İsmail ÖZMEN: a.g.e., C.4, s.62.

17 Hüseyin ÖZCAN: Hallâc-ı Mansûr ve Mansûrnâme, Gazi Üniversitesi, GEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL), Ankara 1988, s.13.

şekliyle yazılan tahkiyevi bir türdür. Din büyükleri etrafında meydana getirilen menakıpnâmelere benzemektedir.¹⁸

Bazen *dâr-ı Mansûr* terkihiyle fenafillah makamı kastedilmektedir:

Girelim Ali nuruna
Duralım Mansûr dârına
Küfrümüz iman yerine
Sayamazsın demedim mi

Pir Sultan Abdal¹⁹

Hakikât abdestin birden aldılar
Mürşidin emrine belî dediler
Dâr-ı Mansûr olup şunda durdular
Talib-i Hak olup meydana geldim

Kul Şükrü²⁰

Bektâşîlere göre de Hallâc-ı Mansûr aşkı uğruna öldürülmüş bir aşk şehididir. Bektâşîlikte *dâr-ı Mansûr* söyleyişi tekkeye bağlanmanın, tarîkât uğruna cânını feda etmenin bir simgesi olarak algılanır.²¹:

Yüce gördü şehitliğin yolunu
Mansûr gibi kabul kıldı dârını
Kokladı elmayı verdi serini
Hırkasını asılı koydu orada

İsmail²²

Bu idi gönlümün andı
Aşk imiş aşığın fendi
Taktım boynuma kemendi
Mansûr gibi dâra geldim

Sadık Baba²³

Bektâşîler aşklarıyla meşhur Yusuf, Hz. İsa ve Mûsa ile de kendilerini özdeşirirler. Onların başına gelen olaylara telmihler de bulunurlar. Burada îma edilen asıl mana bu kişilerden çok onların temsil ettikleri makamlarıdır. Sufî onların geçtiği makamlardan, yollardan geçerek ilahî aşka ulaşacaktır:

Mansûr ile varıp dâra çekildim
Yusuf'la kul olup bile satıldım
Şamda İsa ile göğe çekildim
Mûsa ile dahi Tur'dan gelirim

Nesîmî²⁴

Bektâşî şairleri Hallâc-ı Mansûr'u bir aşk kahramanı olarak görürler ve ona benzetmek isterler. Hallâc-ı Mansûr'un öldürülmesine sebep olan ene'l-Hak (Ben Hakk'ım) ifadesidir. Hallâc-ı Mansûr'un vecd halinde söylediği bu söz mutasavvıflarca sık sık iktibas edilir. Sözün zahiri ve batını anlamı mutasavvıflarca çeşitli şekillerde yorumlanır. Her şeyde olduğu gibi kalpte de kabiliyet miktarınca tecelli eden Hak Teâlâ'dır. Ene'l-Hak sözünü her yönden değil özellikle bu açıdan düşünmek gerekir. Cenab-ı Hak

18 Abdurrahman GÜZEL: Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara 2000, s.603.

19 Asım BEZİRCİ: Pir Sultan, İstanbul 1995, s.188.

20 İsmail ÖZMEN: a.g.e., C.3, s.302.

21 Esat KORKMAZ: a.g.e., 89.

22 Sadeddin Nûzhet ERGUN: Bektâşî Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1955, s.61.

23 İsmail ÖZMEN: a.g.e., C. 3, s.356.

24 Turgut KOCA: a.g.e., 9.

kulunun işiten kulağı gören gözü ve konuşan dilidir. Bu sırrı bilmeyenler Ene'l-Hak sözünü mahluka ait zannettiler...Bir kısım ulema zat-ı mutlak olan Hak Teâlâ'nın benlikle sınırlandırıldığını düşünerek bu sırrın ifşa edilmesini uygun görmezler. Bu sözü söyleyenleri ehli tahassür kabul eder.²⁵

Bir görüşe göre, Hallâc-ı Mansûr *ene'l-Hak* derken haklıdır. Dârın aslı insanı Haktan gelen bir varlık olarak kabul edip müşriklikten kurtaran ve kişinin kendisini ene'l-batıl (Ben batılım) diyerek inkar etmesidir. Bektâşî şairleri de bir çok şiirlerde ene'l-Hak sözünü kullanarak Hallâc-ı Mansûr'a telmihte bulunmuşlardır. Onu ve benzeri sufileri gerçek aşıklar olarak niteleyerek kendilerini onlarla özdeşleştirmişlerdir:

Mansûr gibi gelip ene'l-Hak deyip
Abdurrezzak gibi gök donlar giyip
Nesîmî gibi derini yüzdürüp
Gerçek âşık olup durabilirsen

Kul Adil²⁶

Kokusu gelüptür aşkın ilinden
Aslı Muhammed'in alnı terinden
Çahardeh ma'sum-ı pâkler zarından
Mansûr tek enel-Hak dârına düştüm

Noksani²⁷

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hallac-ı Mansûr'la kestedilen onun makamıdır. Bu makamı (fenâfillah) elde eden sufi için ölüm bir terhis tezkeresi hükmündedir. Bu aşamada ona yapılan eziyetlerin de bir anlamı yoktur:

Çünkü ben yâr ile yârim Mansûr oldum dikin dârım
Nesîmî'yim yüzün derim assı ziyan olmaz bana
Seyyid Nizamoğlu²⁸

Bektâşîlik genel olarak sözlü kültürle nesillerden nesillere aktarılmış bir anlayıştır. Sözlü kültürle gelişen sonradan yazıya geçirilen velayetnameler ve Hacı Bektaş Velî'ye ait olduğu ifade edilen eserler dışında Bektâşîlik hakkında sağlam kaynaklara sahip değiliz. Bektâşîlik konusunda bize bilgi verebilecek en zengin kaynak asırlarca bu düşünceye mensup şairler tarafından söylenen şiirlerdir. Çoğunlukla saz eşliğinde okunan ve tarikatın adab ve erkanına ait kavramların sıkça işlendiği bu şiirler Bektâşîliği kitlelere ulaştırmada aktif rol oynamıştır. Bektâşî şairleri yüzyıllar boyu yazdıkları deyiş ve nefeslerle bu anlayışı canlı tutmasını bilmişlerdir. Yazılı kaynakların azlığı da gözönünde bulundurulursa Bektâşî şiirlerinin Bektâşîlik açısından önemi öne çıkmaktadır. Tarikatla ilgili adab ve erkan mecmualarından elde edilen kavramların şiirlerdeki kullanımıyla açıklanması anlaşılması daha isabetli olacaktır. Böylece kavramın salt anlamı dışında Bektâşî şairinin dünyasında nasıl algılandığı da bu şekilde ortaya çıkarılacaktır. Sonuçta Bektâşînin dünyası ve Bektâşîliğinin terminolojisi tespit edilecek Bektâşîliğin kültür ve edebiyatımız içindeki yeri daha da belirginleşecektir.

25 Ömür CEYLAN: *Tasavvüfî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000, s.193.

26 Sadeddin Nüzhet ERGUN: a.g.e.,s,199,

27 İsmail ÖZMEN: a.g.e.,C.3,s.228.